

Süleyman Çelebî ve Mevlîd

Köklü bir aileye mensup olan Süleyman Çelebî'nin dedesi dönemin âlimlerinden Şeyh Mahmut, babası da dönemin devlet adamlarından Ahmet Paşa'dır. Süleyman Çelebî'nin hayatı hakkındaki bilgiler son derece sınırlı ve âdeta sırlı kalmıştır.

Semih YAVUZ

Türk Dili ve Edebiyatı Uzman
Öğretmeni / Okul Müdürü

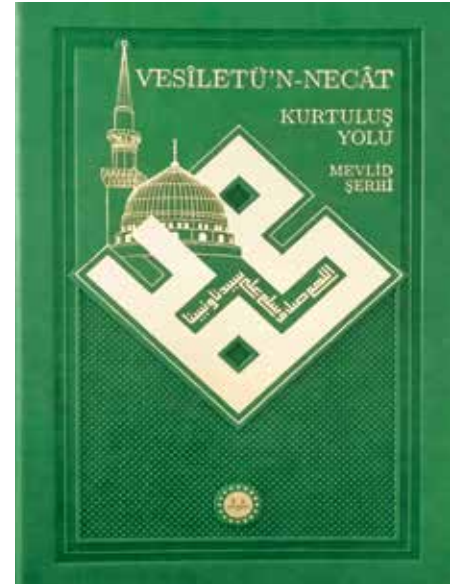
Fetret Devri mütefekkeri Süleyman Çelebî, 752 (1351) yılında Bursa'da doğmuş olup Sultan Murad'ın (1404-1451) saltanatının ilk yıllarında H. 825 (1422) yılında rahmet-i rahmana ulaştığı kabul edilmektedir. Türbesi, Bursa Çekirge yolu üzerindedir (Timurtaş, 1989: V-VII; Pekolcay, 2004: 485-486; Kemikli, 2016: 15; Boz, 2022: 1).

Köklü bir aileye mensup olan Süleyman Çelebî'nin dedesi dönemin âlimlerinden Şeyh Mahmut, babası da dönemin devlet adamlarından Ahmet Paşa'dır. Süleyman Çelebî'nin hayatı hakkındaki bilgiler son derece sınırlı ve âdeta sırlı kalmıştır. Asil bir aileden gelmesi, özel hocalardan ders aldığı ve Yıldırım'ın oğlu Emir Süleyman'la kuvvetli bir iletişiminin olduğunun rivayet edilmesi, Çelebî olarak nitelendirilmesi, yürüttüğü görevler ile geride kalan yegâne eseri Vesîletü'n-Necât, onun nitelikli bir eğitim aldığı ve irfanî bir çevrede yaşadığını desteklemektedir. Kimi kaynaklarda onun dervişliğine işaret sayılan Süleyman Dede unvanıyla da anılan Süleyman Çelebî, Yıldırım Beyazıt zamanında Divân-ı Hümayun imamlığı ile Ulu Cami imamlığı yapmıştır (Timurtaş, 1989: V-VII; Pekolcay, 2004: 485-486; Kemikli, 2016: 15-18; Boz, 2022: 1).

Süleyman Çelebî, H. 812 (1409) yılında Bursa'da yazıp tamamladığı halk arasında Mevlid olarak adlandırılan bilinen tek

eserine Vesîletü'n-Necât adını vermiştir. Arapça bir tamlama olan Vesîletü'n-Necât, "Kurtuluş Vesilesi (Yolu)" anlamına gelmektedir.

Bursa Ulu Cami'de vaaz veren bir vaizin, Bakara Suresi 285. ayetini yorumlarken Hz. Muhammed ile Hz. İsa arasında bir üstünlük farkı olmadığını söylemesi üzerine cemaat arasında çıkan tartışmalar ve aşırıya giden kimi tarafgirlikler üzerine Süleyman Çelebî, Hz. Muhammed'in harikulade vasıflarını ortaya koymak ve

Fotoğraf Kaynak: <https://yayinsatis.diyaret.gov.tr/vesiletun-necat-kurtulus-yolu-mevlid-serhi>

onun diğer peygamberlere olan üstünlüğünü ifade etmek için Mevlid'i yazmıştır (Timurtaş, 1989: IX-XII; Akdağ, 2008: 88, Kemikli, 2016: 18-19; Boz, 2022: 2-3).

Eser, döneminin siyasî, sosyal ve kültürel tarihini yansıtan bir aynadır. Bu yaklaşımdan hareketle döneminin siyasî, sosyal ve kültürel tarihini dikkate alarak metni kritik etmek gerekir. Mevlid, gerek siyasi boşluk sebebiyle Anadolu'da, gerekse diğer İslam coğrafyasında kurtuluş arayışlarının olduğu, bazı mihraklar ve kişilerin bu arayışlardan istifade ederek halkın dinî inanç ve düşüncesini istismar etmesinin ihtimal dâhilinde bulunduğu fetret döneminde, Ankara savaşıyla yaklaşık 7 yıl sonra yazılmıştır. Aslında eserin adı bile şairin yazma niyetini sezdirmektedir. Süleyman Çelebi'ye göre fetretten kurtuluş vesilesi (Vesîletü'n-Necât) Hz. Muhammed'in manevi şahsiyetine, Kur'an, sünnet ve dinine bağlanmaktır. Kurtuluşu arayan insana, kendi benliği ve bedeni üzerinden düşünmeye sevk ederek seslenen Süleyman Çelebi, işitmemizin de söylememizin de kaynağının Hz. Muhammed olduğunu; kargaşaya ve kafa karışıklığına hacet olmadığını; birbirimizle alaka kurmamızın, konuşup dinlememi-

zin, diyaloga geçip anlaşmamızın ve böylece huzurlu bir toplum kurmamızın esaslarını bize Hz. Muhammed'in öğrettiğini, kurtarıcının Hz. Muhammed'in şefaati olduğunu; bizlere düşenin Hz. Muhammed'in yolunda olmak olduğunu söyleyerek müminlerin Hz. Muhammed'e olan bağlılıklarını kuvvetlendirmektedir. Süleyman Çelebi, varlığın merkezine Hz. Muhammed'i koyarak bir varlık anlayışına ve bir dünya tasavvuruna ulaşmak şeklindeki bu derin felsefi mülâhazayı sehl-i mümteni üslûbuyla dile getirmiş bir mütefekkindir (Pekolcay, 2004: 485-486; Kemikli, 2016: 20-21).

Bazı rivayetlere göre Mevlid, Emir Sultan'ın talebiyle yazılmış, huzurunda okunmuş, kendisi de okumuş ve çok beğenmiştir. Mevlid'in kısa zamanda tanınmasında, popüler kültürü besleyen bir eser hâlini almasında Emir Sultan Hazretlerinin himmeti çoktur (Kemikli, 2016: 21-22).

Mevlid, aruzun "Fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbı devrine göre oldukça başarılı kullanılarak mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır (Timurtaş, 1989: XII; Pekolcay, 2004: 485-486; Akdağ, 2008: 86, Altner, 2008: 3).

XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesiyle (EAT) açık, sade bir dil kullanılarak yazılan Mevlid, döneminin söyleyiş ve dil özelliklerini taşımaktadır. Süleyman Çelebi eserinde, çağdaşlarının eserlerine göre Arapça, Farsça kelimeleri ve özellikle tamlamaları daha az kullanmıştır (Timurtaş, 1989: XIII; Altner, 2008: 3-4).

Bölümlerine ve kitabın bütününe olduğu kadar, her dizinin mükemmel olmasına da çok titizlik gösterildiği anlaşılan Mevlid'teki kafiyeler, güzel ve sağlamdır. Hemen hemen tüm söz ve ifade sanatına rastlanan eserde, en çok cinas, teşbih ve tekrar sanatlarına önem verilmiştir. Mevlid, lirizm ve didaktizmin iyice kaynaştığı, kuruluk ve coşkunluğun dengelendiği bir eserdir. Görünüşte

kolay, fakat denendiğinde benzerinin yazılmasının çok zor olduğu samimi ve yapmacıktan uzak sehl-i mümteni denilen bir söyleyiş ve üslûp eserin bütününe hâkimdir (Timurtaş, 1989: XII; Altner, 2008: 3-4).

Mevlid'in farklı nüshaları karşılaştırıldığında şu bölümlere ayrıldığı söylenebilir (Boz, 2022: 5):

- i. Tevhid-Münâcaat
- ii. İntikâl-i Nûr-ı Nübüvvet-Vilâdet
- iii. Mi'râc
- iv. Mucizât
- v. Dua

Mevlid'in musiki ile okunması, zamanla mevlid okuma geleneğini ve mevlidhanlar denen bir zümreyi ortaya çıkarmıştır. Yüzyıllardır milletin dinî, sosyal ve kültürel hayatının ayrılmaz bir parçası olan Mevlid, mevlidhanın musikiyle hayat bulan sesinde, okunduğu her yerde dinleyenleri hem Muhammedî hakikat etrafında düşündürmüş hem de vecde ve huzura erdirerek ruhları aydınlatan ve insanın içini ısıtan bitip tükenmeyen bir kandil gibi vefa, güven, bireysel ve toplumsal barışı tesis eden bir medeniyet kaynağı olmuştur (Kemikli, 2016: 24-25; Boz, 2022: 3-4).

Vesîletü'n-Necât'ın yaklaşık 800 beyitlik Süleyman Çelebi'nin elinden çıkmış olan asıl nüshası henüz tespit edilememiştir. Her asırda itibarını koruması ve çok okunmasının yanında "mevlidhân"ların istifadesine sunma ihtiyacı, Mevlid'in sayısız yazma nüshaya sahip olmasını sağlamıştır. Bu nüshaların büyük bir kısmı bizzat mevlidhânlar tarafından mevlid törenlerinde okunmak için seçme bölümler hâlinde tertiplenen 150-200 beyitlik kısaltılmış nüshalardır. Araştırmalara göre, eserin eklemeye ve çıkarmalar yapılarak düzenlenmiş 80-90 beyitlik kısa nüshaları olduğu gibi 1000-2000 beyite yakın mübalağalı beyit sayısına sahip uzun nüshaları da bulunmaktadır. Bugünkü Mevlid, ilim çevresince

Süleyman Çelebî'nin Mevlid'inin Türk milleti arasında gördüğü itibar, edebiyatımızda mevlid yazma geleneğinin başlamasını ve bir mevlid külliyyatının oluşmasını sağlamıştır.

“asıl metin” olarak kabul edilen eski şeklinin kısaltılması ve başka yazarlara ait mevlidlerden bazı beyitlerin alınmasıyla oluşturulmuş karma bir metin durumundadır (Timurtaş, 1989: XVIII; Pekolcay, 2004: 485-486; Altinel, 2008: 6; Boz, 2022: 4-5; Köksal-Kütük, 2022: 393-408).

Süleyman Çelebî'nin Mevlid'inin Türk milleti arasında gördüğü itibar, edebiyatımızda mevlid yazma geleneğinin başlamasını ve bir mevlid külliyyatının oluşmasını sağlamıştır. Günümüze kadar geçen altı yüzyılda mevlid yazan her şair, Süleyman Çelebî'den ilham alarak ve eserini Mevlid'e benzeterek yazmasına rağmen hiçbiri Süleyman Çelebî'nin söz ve mana yağmurunun bir benzerine ulaşamamış, yazılan eserler Vesiletü'n-Necât'a ancak bir nazire olabilmıştır. Kemikli'ye göre (2016: 24), Tanzimat döneminin önde gelen isimlerinden Ziya Paşa, “Dört yüz seneden beri efâdil / Bir söz demedi ana mûmâsil” (Dört yüz senedir, büyük sanat adamları ve âlimlerin uğraşmalarına rağmen onun bir benzerini söyleyemediler.) beyitiyle ve millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy, “Yetişilmez ki: Süleyman Dede yükseklerde!” diyerek Süleyman Çelebî'nin bu topraklarda yetişmiş büyük ruhlardan birisi olduğunu vurgulamıştır (Timurtaş, 1989: XVII; Pekolcay, 2004: 485-486; Kemikli, 2016: 23-24; Boz, 2022: 3).

Fotoğraf Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BClcleyman_%C3%87elebi_%28emir%29#/media/Dosya:Arolsen_Klebeband_01_449_4.jpg

Türk milletinin Hz. Peygamber'e olan aşkının Türk diliyle şiirleştirildiği Vesiletü'n-Necât, Türkçenin bir “din dili” olmasının önünü açmış çok önemli bir eserdir. Asırlardan beri dünyanın dört bir yanında kutusal gün ve geceler ile milletin sünnet, evlenme, ölüm gibi tüm neşeli ve hüzünlü günlerinde okunarak büyük bir huşu ve ihtiramla dinlenen Mevlid, Türk edebiyatında başka hiçbir esere nasip olmayan bir mazhariyet ile Türk edebiyatının en fazla istinsah edilen eseri olmak gibi bir imtiyaza sahiptir. Mevlid, Türkiye’de ve dünyanın diğer yazma eser kütüphanelerinin raflarında olmazsa olmaz eserlerin başında gelmektedir (Timurtaş, 1989: XVII; Pekol-

cay, 2004: 485-486; Boz, 2022: 3-4; Köksal-Kütük, 2022: 395-396).

Süleyman Çelebî biricik eseriyle altı yüzyıldır bu toprakları mayalamanın yanında; İslam coğrafyasındaki başka milletlerde de yayılan ve yüzyıllarca hiç eksilmeyen bir üne kavuşmuştur. Bugün de bu şöret ve itibarını sürdüren Süleyman Çelebî'nin Mevlid'i Arapça, Arnavutça, Adigece, Boşnakça, Çerkezce, Gürcüce, İngilizce (manzum, F. Lyman MacCallum tarafından) ve Rumca dillerine edilen tercümeleriyle oldukça geniş bir kültür havzasında tesir etmektedir (Altiner, 2008: 5; Kemikli, 2016: 25; Pekolcay, 2004: 485-486; Boz, 2022: 3).